

PROTECȚIA ȘI CONSACRAREA NAȚIONALĂ, EUROPEANĂ ȘI INTERNAȚIONALĂ A DREPTURILOR PERSOANEI CU HADICAP

NATIONAL, EUROPEAN AND INTERNATIONAL PROTECTION AND ENSHRINEMENT OF THE RIGHTS OF PEOPLE WITH DISABILITIES

Adina MOCANU, *prof. titular*,
Colegiul Economic "Octav Onicescu" Botoșani
e-mail: adinamocanu48@gmail.com

Summary

One of the major trends in national, European and international relations is the recognition and enshrinement, through significant acts, of fundamental rights and freedoms belonging to persons with disabilities who, due to their special situation, require appropriate legal protection and special attention from the legislator at national, European and international level. This is the objective of the present study: to compare the different means used by one or the other of the current regulations in order to better understand their technical particularities - it is well known that comparative interpretation is an excellent method for a better understanding of comparative legislation - but also to open the prospect of legislative improvements, because the comparison of acts serves both the protection of the rights of persons with disabilities and the interests of improving our own legislation. Against this background, in this article we attempt to answer the question: how are people with disabilities protected by legal means? with multiple theoretical and practical implications for their protection.

Keywords: *protection, national, European, international, persons with disabilities.*

Introducere

Așa cum se știe, ocrotirea persoanelor cu handicap, *oameni minunați*, chiar dacă sunt foarte diferiți, credem că sunt indiscutabil, una din valorile general-umane cărora le dă expresie *dreptul fundamental* din toate statele [1, p. 4]. Cu atât mai mult cu cât, *protecția persoanei cu handicap* este o politică de stat care se reflectă în prevederile ce proclamă, astfel cum face și în art. 50 din Constituția României, că statul ocrotește *persoanelor cu handicap*. Articolul menționat prevede că: *"persoanele cu handicap se bucură de protecție specială. Statul asigură realizarea unei politici naționale de egalitate a șanselor, de prevenire și de tratament ale handicapului, în vederea participării efective a persoanelor cu handicap în viața comunității, respectând drepturile și îndatoririle ce revin părinților și tutorilor"*. De aici, observăm că, gândirea legiuitorului are profunde implicații umaniste după care se modelează personalitatea umană, integrarea socială totală constituie unul dintre obiectivele fundamentale ale Constituției României.

Apoi, din reglementarea sumară cuprinsă în legea fundamentală desprindem însă și ideea că aceste drepturi specifice constituie un *"minim"* fundamental, de cerințe și imperative care, prin realizarea lor în contexte social – economice și politice concrete, asigură condițiile corespunzătoare necesare dezvoltării fizice și intelectuale a persoanelor speciale în consens cu realitățile și necesitățile vieții naționale și internaționale, cu idealurile și valorile dominante ale umanității.

De asemenea, ținând seama de modul cum se exprimă legiuitorul constituțional rezultă clar și neîndoiios *spiritul umanitar* care dezaproabă însăși ideea cauzării de suferințe fizice și aceasta nu numai când este vorba de scopul pedepsei, dar nici ca mijloc de realizare a acestui scop. Ca argument de text amintim cu atât mai mult și articolul 22 alin. 2 din Constituția României care prevede că: *"nimeni nu poate fi supus torturii și nici unui fel de pedeapsă sau de tratament inuman ori degradant"*.

Conținut

Din această perspectivă, se dovedește că acest principiu a devenit dominant în toate legislațiile moderne reprezentând garanția statornică a asigurării respectului pentru *ființa umană* și a ocrotirii eficiente a drepturilor și libertăților fundamentale.

Așadar, nu simpla dezvoltare a unor abilități de activitatea practică definește *scopul recuperării*, ci o adevărată *restitutio ad integrum* a persoanei cu handicap, în contextul valorilor social morale. Integrarea profesională *nu* este scopul final al recuperării, întrucât ea devine eficientă în contextul dezvoltării întregii personalități, care să permită persoanelor cu handicap o participare *reală* la viață socială cât mai autonomă, bazată

pe responsabilitate și cooperare. Pe de altă parte, trebuie menționat și faptul că *protecția persoanei cu handicap* devine unul din principiile fundamentale ale dreptului constituțional.

Alături de acestea, la nivelul Uniunii Europene, nouă viziune, recunoaște, [2, p. 54] conform art. 26 din Cartă Uniunii Europene: *”dreptul persoanelor cu handicap de a beneficia de măsuri care să le asigure autonomia, integrarea socială și profesională, precum și participarea la viața comunității”*. De altfel, Carta interzice orice discriminare întemeiată *„pe motive precum sexul, rasa, culoarea, originea etnică sau socială, caracteristicile genetice, limba, religia ori convingerile, opiniile politice sau de orice altă natură, apartenența la o minoritate națională, averea, nașterea, un handicap, vârsta sau orientarea sexuală”*.

Pentru asigurarea că aceste eforturi respectă cerințele normative și sunt puse în aplicare în *mod eficace și eficient*, articolul 33 alineatul (2) din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu handicap (CDPH) impune părților la convenție să stabilească un cadru legal pentru a promova, a proteja și a monitoriza punerea în aplicare a CDPH. Această idee își găsește completarea și consolidarea argumentelor sale și în art. 29 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, care prevede că fiecare persoană este supusă, în exercitarea drepturilor sale, unor îngrădiri, prevăzute de lege, *„în scopul asigurării recunoașterii și respectului drepturilor și libertăților altora și în scopul satisfacerii exigențelor juste cerute de morală, de ordinea publică și de bunăstarea generală, într-o societate, democrată”*.

În ceea ce privește reglementarea națională, regăsim dispoziții privitoare la drepturile acestor persoane vulnerabile în Legea nr. 487/2002 a sănătății mintale și a protecției persoanelor cu tulburări psihice – republicată; în Ordonanța nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare – republicată; Legea nr. 448/2006 privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap – republicată; Hotărârea de Guvern nr. 548/2017 privind aprobarea condițiilor de obținere a atestatului, procedurile de atestare și statutul asistentului personal profesionist, dar și în alte acte normative naționale.

În același timp, este necesar să se ia în considerare și textele și tendințele de reglementare din codul civil. În această privință, observăm un paralelism perfect. Astfel, apariția și afirmarea unor drepturi și libertăți specifice protejate, în favoarea persoanelor cu handicap se înscriu și în art. 105 din codul civil român, care prevede că: *”sunt supuși unor măsuri speciale de ocrotire minorii și cei care, deși capabili, din cauza bătrâneții, a bolii sau a altor motive prevăzute de lege nu pot să își administreze bunurile și nici să își apere interesele în condiții corespunzătoare”*. Mai mult, ocrotirea minorului, se realizează prin părinți, prin instituirea tutelei, prin darea în plasament sau, după caz, prin alte măsuri de protecție specială anume prevăzute de lege, conform art. 106 din Civil. [3, p. 11] Pe de altă parte, ocrotirea majorului are loc prin punerea sub interdicție judecătorească sau prin instituirea curatelei, în condițiile prevăzute de prezentul cod. Din modul de redactare a textului, rezultă expresia *umanismului* și a regulilor de conviețuire socială, principiu care își găsește deplina aplicare în toate instituțiile dreptului civil, între care și cea a obligației de ocrotire a persoanelor cu handicap.

Trebuie însă să arătăm că în realizarea acestei sarcini statul organizează instituții cărora le stabilește atribuții concrete privind ocrotirea persoanelor cu handicap. De altfel, așa cum se știe, art. 7 din legea 448 din 2006 reglementează promovarea și respectarea drepturilor persoanelor cu handicap revin, în principal, autorităților administrației publice locale unde își are domiciliul sau reședința persoana cu handicap și, în subsidiar, respectiv complementar, autorităților administrației publice centrale, societății civile și familiei sau reprezentantului legal al persoanei cu handicap. Mai mult decât atât, Autoritatea Națională pentru Persoanele cu Handicap și celelalte autorități publice centrale și locale au obligația să asigure, potrivit prezentei legi, condițiile necesare pentru integrarea și incluziunea socială a persoanelor cu handicap.

Cu toate acestea, trebuie să subliniem că, *garanțiile interne* oferite persoanelor cu handicap pentru ca drepturile lor să fie protejate sunt precare și datorită complexității tehnice a procedurilor prin care ei trebuie să le exercite, proceduri de multe ori ezoterice, care le fac inaccesibile individului fără o asistentă de înaltă specialitate, care este foarte costisitoare și pe care cei mai mulți nu pot să și-o permită.

Un alt aspect negativ a garanțiilor drepturilor persoanelor cu handicap ar fi și lentoarea procedurilor, care le fac ineficiente și puțin tentante. Totuși, aceste instituții nu sunt întotdeauna aceleași. Aceasta dovedește importanța problemei discutate, nesocotirea drepturilor persoanelor cu handicap generând privarea sau restrângerea de un drept fundamental ori consecințe psihice, fizice și sociale ireparabile uneori.

Demn de subliniat este faptul că amenajarea legislativă diferă sub anumite aspecte considerabil; atribuțiile pe care le primesc însă organele de stat sunt asemănătoare.

În același timp, ne întrebăm în aceste rânduri de a ști, în ce măsură ocrotește dreptul penal drepturile persoanelor cu handicap în România? Firul unei logice firești, să răspunzi la întrebare te determină să pătrunzi mai întâi, în problema *subiecților de drept penal*.

În ceea ce privește subiecții pasivi în materie penală, ei sunt persoanele (fizice sau juridice) cărora li s-a lezat un interes. Firește, că nu poate fi vorba de orice fel de interes. Un faptuitor de rele are interesul de a nu fi prins, iar dacă nu va fi denunțat, nu va însemna că el a devenit un subiect pasiv demn de ocrotire, fiindcă

a fost lovit în interesul său de a nu -și întrerupe activitatea sa păgubitoare lumii înconjurătoare. Nu poate fi vorba decât de drepturile legale ocrotite.

De astă dată, fiind vorba de lezarea unui interes, este de la sine înțeles, că puterea de înțelegere cerută atunci când era vorba de stabilirea răspunderii unui subiect activ, nu mai e cerută pentru precizarea daunei ce trebuie acordată unui subiect pasiv, sau pentru a fi mai clari, calitatea de subiect pasiv, este independentă de ideea oricărei culpabilități. Ceea ce trebuie precizat în mod special, acum când vorbim de subiecții pasivi în materie penală, este prezența alături de titularul interesului special ocrotit, (ca în cazul persoanelor cu handicap) a societății ca titulară a unui interes general, care constă în menținerea ordinii publice.

În legătură cu această idee reproducem un pasaj din *Dreptul penal*, curs elaborat de profesorul Vintilă Dongoroz, 1939: "de aceea ori de câte ori se comite o infracțiune alături de violarea interesului special ocrotit, avem și o violare a interesului general, adică a ordinii publice, și de aceea în toate infracțiunile apare ca *subiect pasiv* general: Societatea, alături de subiectul *pasiv special: victima*" [4, p. 19].

În cadrul aceleiași infracțiuni, putem găsi doi *subiecți pasivi speciali*. Este o interesantă remarcă făcută în Tratatul de drept penal de profesorul Vintilă Dongoroz. Socotim mai nimerit să-l reproducem: "când infracțiunea concretă este o infracțiune complexă, (absorbantă) în care se găsește înglobată ca element o altă infracțiune (absorbită) vom avea doi subiecți pasivi speciali. Unul principal (primar), acel căruia îi aparține interesul ocrotit prin infracțiunea absorbită și altul secundar (subsidiar) cel căruia îi aparține interesul ocrotit prin infracțiunea absorbită. În acest caz, răul pe care infracțiunea în cauză îl produce, va putea lovi imediat și direct pe unul din subiecții pasivi, căruia îi vom spune subiect pasiv imediat, căci asupra lui se îndreaptă activitatea materială, iar celălalt subiect pasiv va suferi răul în mod indirect și imediat și de aceea i se va spune subiect pasiv mediat [4, p. 20].

Această deosebire între subiectul pasiv imediat și mediat, nu are nici un sens, când infracțiunea lovește cu aceeași intensitate, două sau mai multe interese aparținând la doi sau la mai mulți subiecți pasivi. Spre exemplu, X, din pizmă (animozitate, discordie, dușmănie, învrăjbire, ostilitate, pornire, ură, vrajbă, vrăjmășie, zădărnici) incendiază un imobil al cărui coproprietar sunt Y, Z și V, ale căror interese au fost deopotrivă de lovite prin infracțiunea comisă de X, ei vor fi toți subiecți pasivi. Subiectul pasiv calificat, este subiectul ce necesită o calitate pentru a putea avea o anumită infracțiune.

În schimb, răspunderea infractorului față de subiectul pasiv, va fi stabilită în raport de paguba produsă. În dreptul penal, așa cum se știe, legiuitorul în dorința de a evita reînnoirea arbitrarului judecătoresc din vremurile antemergătoare Revoluției Franceze, a fost prudent, arătând pentru fiecare infracțiune, pedeapsa ce o sancționează.

În această privință, profesorul Vintilă Dongoroz și ulterior profesorul George Antoniu, arătau: "Legiuitorul a separat infracțiunile după interesele pe care el le ocrotește și a pornit de la interesul cel mai mare, cel mai important - *viața omului*, [5, p. 522] coborând treptat, treptat, până la cel mai puțin important. Legiuitorul a început prin a separa întâi interesele care privesc viața omului – Infracțiuni contra vieții și *nu* pe acelea care privesc colectivitatea în ansamblul ei... Se vede clar, că este vorba de interese diverse ce formează obiecte de ocrotire din partea legiuitorului și că normele penale pe care el le va edicta, vor varia în raport imediat cu interesele ce le au în vedere.

Sub acest aspect, remarcăm, că *principiul umanismului* își găsește o aplicare consecventă și în Codul penal; fără a fi exprimat într-o dispoziție expresă, el caracterizează ansamblul dispozițiilor codului. Prin umanism în aplicarea legii penale, trebuie înțeles nu numai sancționarea justă a oricărei persoane care a comis o infracțiune, dar și excluderea oricăror situații de tragere la răspundere, pe nedrept, a unei persoane nevinovate, (alin. 11 al art. 23 din Constituția României și art. 4 din C.pr.pen.). Preocupați mai mult de ceea ce e diferit în reglementările cercetate decât de ceea ce se aseamănă, vom lăsa în mod deliberat deoparte o serie de aspecte, care revin în toate legislațiile cercetate.

Pe lângă acestea, trebuie să precizăm și faptul că problema *imputării*, este strânsă și logică legătură cu aceea de răspundere și aceea de răspundere, cu aceea de putere de a înțelege gravitatea infracțiunilor săvârșite. De exemplu, articolul 26 din Codul penal se referă la *iresponsabilitate* ca și cauză de neimputabilitate prevăzându-se că nu este imputabilă fapta prevăzută de legea penală săvârșită de persoana care, în momentul comiterii acesteia, nu putea să-și dea seama de acțiunile sau inacțiunile sale ori nu putea să le controleze, fie din cauza unei boli psihice, fie din alte cauze. În articolul următor, se prevede intoxicația ca și cauză de neimputabilitate.

Un iresponsabil este străin de orice idee de răspundere și deci și de orice idee de imputabilitate sau anumite stări sufletești vor fi uneori stavilă unei complete înțelegeri. Imputabilitatea la rândul ei, va trebui făcută cu aprecierea acestor stări interioare cu *totul speciale*. Astfel, legiuitorul ținând seama de ele, a prevăzut atitudini în fața unuia ce ar comite o încălcare de legea.

Cu alte cuvinte, în fața unui iresponsabil, el nu pedepsește faptul săvârșit. Astfel, apar cauzele ce pot apăra pe un făptuitor de răspundere penală. Primele ar fi cele datorită unei lipse totale de înțelegere. O persoană cu handicap (un nebun) un copil de 6 sau 7 ani, sunt în imposibilitatea să înțeleagă gravitatea unor anumite

fapte ce le-ar săvârși. În acest caz, faptul în sine ca entitate materială se poate imputa, autorul lui însă nu va suferi vreo pedeapsă, deoarece lipsindu-i puterea de înțelegere ideea oricărei culpabilități este exclusă.

Sanctiunea așadar, nu-și poate găsi în această situațiune nici o aplicare. Pe de o parte societatea nu poate cere nici o satisfacție de la unul care este lipsit de înțelegere și pe de altă parte nici redresarea morală nu s-ar putea realiza prin aplicarea pedepsei, dat fiind că autorul încălcării prescripțiunii legale este un anormal.

Este știut faptul că Societății nu-i mai rămâne decât să ia măsuri de siguranță, conform art. 108 din C.pen. Măsurile de siguranță sunt: a) obligarea la tratament medical; b) internarea medicală; c) interzicerea ocupării unei funcții sau a exercitării unei profesii; și d) confiscarea specială.

O altă garanție penală pentru persoanele cu handicap, sunt incriminările prevăzute de legiuitor în codul penal, în partea specială. Sunt infracțiuni care conțin ca și formă agravată săvârșirea unei infracțiuni față de o persoană cu o anumită dizabilitate, care fiind într-o stare de vulnerabilitate, nu se poate apăra sau această circumstanță este prevăzută chiar în conținutul constitutiv al infracțiunii. De pildă, *infracțiunea de trafic de persoane* în forma prevăzută la art. 210 al. 1 lit. b) (profitând de imposibilitatea de a se apăra sau de a-și exprima voința ori de starea de vădită vulnerabilitate a acelei persoane), cea de exploatare a cerșetoriei prevăzută la art. 214 al. 1 (fapta persoanei care determină o persoană cu dizabilități fizice ori psihice să apeleze în mod repetat la mila publicului pentru a cere ajutor material sau beneficieze de foloase patrimoniale de pe urma acestei activități), violul prevăzut de art. 218 Cod penal sau agresiunea sexuală - art. 219 din C.pen.

O altă formă de protecție este prevăzută și în art. 190 din Codul penal care prevede și pedepsește infracțiunea de uciderea la cererea victimei care constă în uciderea săvârșită la cererea explicită, serioasă, conștientă și repetată a victimei care suferea de o boală incurabilă sau de o infirmitate gravă atestată medical, cauzatoare de suferințe permanente și greu de suportat. Așadar nimeni nu poate dispune de viața altuia, nici chiar atunci când victima, grav bolnavă, solicită să i se pună capăt vieții.

De asemenea, legiuitorul pedepsește și determinarea sau înlesnirea sinuciderii săvârșită față de o persoană cu discernământ atenuat sau față de o persoană care nu a putut să-și dea seama de consecințele acțiunilor sau inacțiunilor sale ori nu putea să le controleze, aici putând fi vorba și de o persoană cu dizabilități - art. 191 Cod penal. În cazul în care lovirea sau alte violențe cauzează o infirmitate, fapta reprezintă infracțiunea de vătămare corporală - art.194; în art. 203, legiuitorul pedepsește lăsarea fără ajutor a unei persoane aflate în dificultate, aici putându-se încadra și o persoană cu dizabilități care de exemplu, nu s-ar putea salva.

Tot astfel, infracțiunea de tortură ar putea fi comisă și când s-ar putea baza pe o discriminare legată de anumite dizabilități (art. 282 al. 1 lit. d). Și art. 369 este o formă de protejare a persoanelor cu dizabilități, incriminând incitarea publicului, prin orice mijloace, la ură sau discriminare împotriva unei categorii de persoane, care ar putea fi persoanele cu handicap, de exemplu [6, p. 421].

Se pune însă și întrebarea dacă în cursul procesului penal este posibil a se proceda la o restrângere a libertății fizice a persoanei și care este suportul acesteia. Legislațiile procesual-penale moderne au dat un răspuns afirmativ la această întrebare. După cum observa Traian Pop, privarea de libertate a persoanei învinuite de comiterea unei infracțiuni, în chiar cursul procesului penal, este o măsură acceptată, nu cu *inima ușoară*, ci de *nevoie*, de toate legiuirile de procedură penală.

Concluzii

Ca o concluzie generală din punct de vedere al finalităților și conținutului lor, drepturile persoanelor cu handicap se particularizează prin pronunțatul lor caracter de protecție, reflectând condiția persoanei cu handicap "ca ființă umană, deosebit de vulnerabilă și esențialmente dependentă", prin recunoașterea și garantarea prin mijloace juridice a unor înlesniri speciale menite să promoveze interesele fundamentale ale persoanelor cu handicap, să asigure acestora o dezvoltare normală și armonioasă.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Arat Z. F. *Democracy an Human Rights in Developing Countries*, Londres. Lynne Rinner Publishers, 1991, pp.4-6;
2. Ifrim, I., *Dreptul penal într-o viziune europeană*, Editura Universul Juridic, 2017, p. 54;
2. Ifrim, I., *Alienarea parentală, element constitutiv al infracțiunii de nerespectarea măsurilor privind încredințarea minorului, în concurs cu alte infracțiuni*, Revista UJ, nr.4/2022, revista.universuljuridic.ro/alienarea-parentala-element-constitutiv-al-infracțiunii-de-nerespectarea-masurilor-privind-incredintarea-minorului-concurs-cu-alte-infracțiuni;
3. Dongoroz V. *Drept penal*, 1939, p. 19;
4. Antoniu, George; Toader, Tudorel (coordonatori), et al. *Explicațiile noului cod penal*, vol. II, articolele 53 – 187, p.522;
5. Iliescu, N., *Libertatea persoanei în lumina dispozițiilor din Codul de procedură penală*, „S.C.J.”, nr. 3/1971, p. 421.